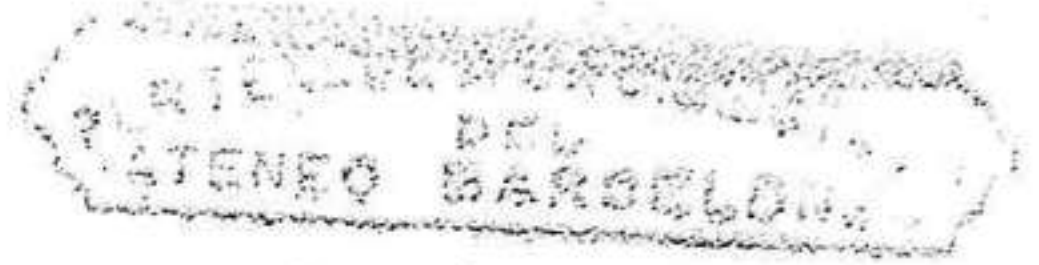

Butlletí del Ateneu Barcelonès

ANY III

BARCELONA, JULIOL-SETEMBRE DE 1917

NÚM. 11

“EL COMTE ARNAU” D’EN MARAGALL

La saba popular, l’estètica, la ideologia*¹

EN l’urdit de la llegenda, En Maragall hi tramà els fils de sa pròpia ideologia, per ço l’intent d’estudiar el poema *El Comte Arnau* ha d’ésser prèviament basat, fixant la valor de la saba popular amb què el poeta donà vida a ses abstraccions d’home encaboriat per trascendentals problemes.

La llavor del poema maragallià, la bella cançó popular d’*El Comte Arnau*, és l’exquisida floració d’una llegenda que, com totes ses germanes, representa un estat de la consciència del poble treballada pels esdeveniments històrics.

I és que la història i la llegenda no són pas tan deslligades com alguns suposen; aquesta és pastada amb llevat de la primera, i un historiador agut pouarà fruitosament en la segona per a la recerca d’elements científics.

Les llegendes tradicionals són el verb dels avant-passats; elles ens duen l’essència de llur psiquisme i les característiques de l’ambient en què es formà, per les quals coses han d’ésser forçosament amades de l’hom que estimi la pàtria seva. Qui no pari atenta orella a les veus de la Llegenda, i elles no li desvetllin entre carn i pell la formigor de les fondes emocions, és que no *la sentirà* la pàtria, puix no *sentint-ne* el passat no haurà identificació amb l’ànima de son poble i, de fet, en resultarà desintegrat.

La paraula evangèlica ho ensenya : « L’home no viu sols de pa ». Per tant,

* Conferència donada a l’ATENEU BARCELONÈS el 4 de juny de 1917.

1. Entre les obres que han estat consultades pel bon coneixement de les arrels històriques que nodriren la tradició d’*El Comte Arnau*, hi figuren les següents:

BALAGUER, *Historia de Catalunya*.

BOFARULL, *Los Condes de Barcelona vindicados*.

DIAGO, *Historia de nuestros Condes de Barcelona*.

PARASSOLS, *San Juan de las Abadesas y su mayor gloria el Santísimo misterio*.

— *Montgrony, Gombreny, Mataplana* (estudi publicat en la *Revista històricò-latina*).

PELLICER, *El Monasterio de Ripoll*.

PUJADES, *Chrònica Universal del Principat de Catalunya*.

VILLANUEVA, *Viaje literario a las iglesias de España*.

sempre és major garantia, per a la conservació i millorament d'un patrimoni, el possessor que sàpiga mantindre diàlegs reveladors amb els mobles de sa casa; aquell que sàpiga llegir, pels conreus i pels boscos que li llegaren sos pares, pàgines insospitades d'afanys íntims, veure-hi senyals dels temps de penúries i d'èpoques de prosperitat, en un mot : que sàpiga establir la comunicació espiritual del present amb el passat, servant amb mà pietosa tots els records venerats, i deixant als seus fills, en heretatge, alguna cosa més que un benestar material, alguna cosa que acuradament haurà segellat ben fondo en llur esperit, alguna cosa de la qual en viu l'ànima humana, enrobustint-se'n per a les lluites de la vida : la tradició de família, l'amor al passat, ço indefinible que senten pregonament els homes de fina espiritualitat.

Mes, breçada pel mudar de les idees, la humanitat no ha pensat pas sempre així. Hi hagué èpoques en què imperà un esperit aixut de crítica, i entre elles la segona meitat de la centúria passada, durant la qual generà un positivisme groller, qui havia d'enderrocar les llegendes de l'antigor, malgrat haver-n'hi de ben belles.

Els historiadors, servents fidels de la recerca erudita i esclaus de la lletra morta, atuien les veus tradicionals del nostre passat sots minúcies cercades amb analítica fredor i amb la idea preconcebuda de no deixar lloc a la creació fantàstica. És contra lo meravellós que dirigiren liurs trets, i un cop aconseguida la demostració de sa manca de realitat històrica — demostració atesa amb ben pocs afanys, naturalment — procuraren aterrar les llegendes que no els eren simpàtiques per llur esperit, fent consubstancial en elles l'element històric de la part imaginativa llur.

L'error del procediment és ben palès, i trista la tasca que tals historiadors s'imposaren, ja que, menyspreuant la Tradició i la Llegenda, col·laboraven de ferm a l'acció de forces demolidores com el Materialisme, el Positivisme, el Criticisme... que, creixent, agarrotaren el cor humà i en feren una despulla vil a força d'exprémer-ne la saba.

No tingueren en compte que una tradició és pecat trencar-la; s'ha de deixar que evolucioni. Sols, si possible fos, se'n podria permetre un encarrilament suau, de manera que l'evolució en sortís afavorida, puix, com digué l'Unamuno, si la personalitat individual existeix mercès a la memòria, sense Tradició, que és la memòria dels pobles, no hi hauria personalitat col·lectiva.

Lliçons com la del Faust, bellíssim patró del dessecament espiritual obrat per un sistemàtic afany de prova, no haurien d'oblidar-se mai; mes, dissortadament, certes lliçons no es poden o no es volen pas aprendre.

El pobre doctor omniscient que robà tots els secrets a Natura, sense restar-li per esquinçar un sol vel que li ensombrís la pensa amb el dubte més lleuger, arribà a renegar de la vida perquè n'hi fugí l'encís al dissipar-se'n tota ombra de misteri.

I és que, a la humanitat, la pruija de relacionar lo sobrenatural amb ella li és innata. No podria fer-se esment de poble que no nodrís la seva imaginació en la

deu perennal de lo meravellós. L'assedegament més o menys conscient de l'infinit tothora s'ha apaibagat en l'home amb creences religioses que — falses o veritables, barroeres o sublimes — sempre han respost a un caire viu de l'ésser de cada raça.

És clar que el poble no fa tota la distinció que seria desitjable entre lo religiós i allò que sols pertany a la superstició; per ço mateix, assecar del tot en l'esperit d'ell la deu d'aquesta, duu el perill d'estroncar-hi ensems la d'on brolla la seva religiositat. Arrebassant sense cura la brossa de la superstició en l'ànima popular, aquesta podria ésser-ne esqueixada, i, en la ferida, niuar-hi un cranc devorador : l'escepticisme.

Altrament, no és que neguem la utilitat d'un depurat criticisme amb aplicació a les ciències; però ens sembla que és escupir al cel pretendre que el poble renegui de ses belles tradicions, sols perquè no són confirmades documentalment, o bé perquè un *sà criteri* rebutja llur fantasia.

Els documents tenen valor positiva quan existeixen; però llur manca no pot tenir-la absoluta per a la negació d'un fet. Per tal, diguérem ésser en la tradició on l'historiador ha de pouar a voltes, i ho farà amb fruit sempre que tingui en compte que el poble és un poeta i sàpiga esporgar del treball d'aquest les tradicions.

En el fons de qualsevol d'elles hi batega un fet històric, i, encara que aquest ens arribés ja falsejat del tot, sempre quedaria avalorant la llegenda tradicional la flaire que ens duu de la seva època.

Més, molta més matèria històrica és copsada en qualsevol de tals llegendes i en les cançons populars, que en moltes pàgines d'història seca. Aquestes ens refereixen els fets, mentre que aquelles ens trameten la vibració que els fets dugueren a l'ànima d'un poble o d'una raça. La superioritat és, doncs, ben manifesta, ja que la Tradició alça a categoria de general i fins d'universal ço particular que pren entre sos braços.

Pel que atany a la cançó d'*El Comte Arnau*, són ben palesos els elements històrics d'ella. Tal volta sigui fals el personatge del protagonista; també poden ésser falsejades les condicions morals de l'abadessa; i, en cas d'ésser veritat aquell i aquestes, bé podrien ésser allunyats en el temps el Comte i Adalaisa i sols la Tradició ajuntar-los, mercès a similituds dissortades, provocadores de l'associació d'idees que els uní. Faci's la combinació que es vulgui, sempre quedarà una cançó de gran valor històrica, puix aquesta no l'haurà de l'existència real dels personatges, ni de llur coexistència en el temps, sinó que ha d'haver-la de l'esperit d'època que evoca, duent-nos la tònica anímica del poble.

Els primers segles de l'Edat mitjana foren de costums tan corromputs, que provocaren els temors del milenari; mes, aquests passaren, i la resclosa, bastida amb carreus d'austeritat i ascetisme per oposar-la al devassall dels instints brutals de l'home, no fou prou ferma i s'enderrocà a l'empenta de les passions que de nou eren sense fre.

El desgavell fou terrible, essent, naturalment, més de notar en els dos poders de l'època : el feudal i l'eclesiàstic. El poble avorri els dos per igual, puix si el segon li ha estat amable quan se n'ha sentit lligat amb espirituals llaçades, en canvi, mai ha pogut tolerar-lo si l'ha sofert com un poder temporal vulgar, i l'ha vist amb la disciplina rompuda i trepitjada. I, pertocant al feudalisme, l'avorrició popular n'és justament extremada, ja que heu origen en la manca d'un ideal on conflueixin els esguards del senyor amb els del poble.

No exercint-se el domini en nom d'alguna cosa superior a l'home; sentint l'individu la pressió directa del poder d'altre individu, qui se'n servia sense fre moral ni gaire bé material, al pobre poble havia d'ésser-li ben feixuga la tirania feudal, i per això en son cor germinà, fatalment, un odi irreduïble a semblant organització social.

I, si bé a Castella el feudalisme germànic i el dels francs sols va estrafer-se, a Catalunya la noblesa s'organitzà jeràrquicament com la de França, d'on rebé l'impuls inicial. Els comtes de Barcelona eren els comtes en cap de Catalunya, és cert; mes no per això els altres senyors deixaren de tenir tota llei de drets sobre llurs vassalls, fins els més avorribles i immorals.

El feudalisme no resistí la corrupció dels seus orgues, mentre que l'Església s'ha mantingut ferma, provant així, segons en Cèsar Cantú, la divinitat del seu origen.

Mes, d'un i d'altre poder — Església i feudalisme, — el poble ens ha deixat proves dels mals ulls amb què els mirava. Afeixugat per les cobdícies d'ambdós, que fortament gravitaven sobre d'ell, ens ha llegat un munt de proves folk-lòriques dels odis que congriaren; a manta se'n troben entre els refranys, cançons i festes on el poble sedimentà el sentir seu.*

Furgant, doncs, en l'esperit de la llegenda d'*El Comte Arnau*, s'hi trobaran com innegables cèl·lules històriques:

I. Costums depravats dels senyors feudals i abusos llurs amb els vassalls, conseqüències ben lògiques d'un poder personal que feia llei del capritxo.

* Un de ben pintoresc és el costum que hi hagué durant molt de temps a la vila de Ripoll, recollit per en Pellicer en la seva obra.

El poble, per a protestar del senyoriu de l'abat i de l'entrega de grans al Monestir, feia sortir la quitxalla en processó un dia assenyalat. Cada un amb aires de triomf duia un gall en la mà esquerra i en la dreta un sabre que brandava amb energia, boi cantant per places i carrers:

«Gall de Santa Caterina,
Tu que'ns passes la farina...
¡Si ens espatlles el cedaç,
Amb un cop de sabre
Te llevaré'l nàs!
¡Qui-qui-ri-quí!»

No és possible errar la interpretació al·legòrica de l'aldarull, sabent que l'entrada del Monestir era per la Plaça de Santa Catarina, i que hi havia un gall en l'escut de la santa casa.

II. Relaxació de la disciplina eclesiàstica, i la planera derivació vers la llibertat d'habituds en la clerecia.

III. El fàstic que el sentiment popular havia envers ambdós poders, i la venjança natural de malparlar-ne.

És clar que si es passa de lo general, com ço que s'ha dit, a lo particular — com ho són els personatges, el lloc del succés, l'any en què fou, etc. — de l'intent d'esclarir ha de brollar-ne la incertitud i confusió, sempre que es tracti d'assumptes més pertanyents a la història privada de les famílies o d'una entitat que no pas a la història general d'un país o d'una comarca.

Tal passa amb *El Comte Arnau*, i, en conseqüència, la discussió dels elements històrics de la llegenda sempre anirà orientada a grat de l'estudiós, si l'august mantell de la imparcialitat no l'embolcalla, car les notícies històriques del personatge, qui és arribat a nosaltres amb el susdit nom llegendari, són poques i ben incertes, encara que són bé prous per a endevinar el dinamisme popular laborant la llegenda de la qual n'és hèroe el Comte.

N'hi hagué un d'investigador, Mn. Parassols i Pi, que es féu el propòsit de deixar esclarida la qüestió d'*El Comte Arnau*, i assentà, per conjectures, que pertanyia a la família Mataplana, família d'antigor tan gran, que certs cronistes ja en feren sonar el nom entre els *varons de la fama*, dels quals la llegenda conta que iniciaren la reconquesta de Catalunya contra dels alarbs, havent per guiatge el misteriós Otger.

Temps boirosos; mes, de gran encís poètic són aquells. Temps en els quals germinava, en mig d'un caos, la llavor de la futura Nacionalitat Catalana, esdevinguda tan esplendorosa cinc cents anys després; emperò, les boirades sols es mantenen atapaïdes en ço que pertoca a la intervenció francesa en afers nostres, i s'aclareixen tot d'una a l'advenir Guifre *el Pelós*, primer comte sobirà de Barcelona.

Indubtablement mereix més crèdit la opinió dels moderns historiadors, que no pas la dels cronistes, en ço que atany als orígens del nom de Mataplana. Aquells afirmen que de tal nom no se'n veu rastre fins a mitjans del segle x, i aquesta opinió és compartida per l'investigador que havem esmentat adés.

Ell mateix també assegura que el senyoriu dels Mataplana no fou mai comtat, sinó simple baronia, i que no es troba cap Arnau en la família suara anomenada, fins la centúria xiv, essent el d'aquest segle qui — a juí de Mn. Parassols — inflamà la fantasia del poble, puix a una ambició sens mida, que arreu li feia provocar palestres, hi ajuntà els vicis repugnants que concitaren contra d'ell l'odi dels vassalls seus de Gombreny i rodalies.

No havem pas d'assenyalar com estranyesa que la llegenda fes comte a qui sols era baró, car podria molt ben ésser que la imaginació del poble hagués obrat l'elevació jeràrquica del títol d'un hèroe seu. Mes, en les especulacions històriques de Mn. Parassols, hi ha aspectes que fan malfiar a un hom de la sagacitat recercadora de dit

investigador, o atribuir-li una toçuderia impròpia d'historiador imparcial i serè. La lectura de la seva història de Sant Joan de les Abadesses dóna la impressió franca de què l'autor sofria el jou tirànic d'una sola idea fixa, la suggestió d'un sol desig, i és per això que les seves conclusions seran sempre acullides amb recel pel lector independent. El nom d'Arnau era massa corrent en l'antigor perquè les ambigües troballes referents a l'Arnau Roger de Mataplana, vivent en el segle XIV, identifiquin aquest amb l'Arnau de la cançó. Que l'Arnau Roger fos home disbauixat, entregat a la tirania de tots els vicis i sense mica de cor, no vol dir res; dissortadament tals condicions eren massa corrents per a servir de caràcter distintiu.

De totes maneres, com sembla que no es disposa d'altre Arnau històric al qual poder referir-se, i el de Mataplana reuneix totes les condicions que al poble li feren avorrible la noblesa, ens fixarem en ell. Al capdevall serveix perfectament per a comprendre com es formen les llegendes.

Un sol fet el retrata gaire bé de cos enter, com se sol dir. La besàvia paterna d'Arnau, Donya Blanca d'Urg, havia lliberat als súbdits seus (1278) d'algunes de les servituds més repugnants que el feudalisme imposà; mes el cor baix i coquí de son successor no atengué les exempcions fetes per la magnànima senyora i es reincorporà l'ús i l'abús d'aquells afrentosos drets.

Així es féu tradicional en l'encontrada el mal nom del senyor, i fou debades que sa bondadosa muller, Donya Elvira de Pallars, amb amorosíssim intent, renovés (1357) de viuda les exempcions que no respectà l'espòs.

El caràcter del baró de Mataplana amb tots els seus vicis, amb totes les seves intemperances, havia ferit al poble en lo més viu, i aquest no podia esborrar a l'Arnau d'entre els records de les seves malhaurances. Per ell, la figura de l'odiós senyor sintetitzava tot l'esperit del feudalisme, i la rancúnia popular a la noblesa féu que perdurés la memòria del baró o comte amb totes ses malifetes.

De tal manera començà la formació d'un subjecte, hèroe de construccions populars, el qual — com ho volia la doctrina aristotèlica — és un patró de classe. És clar que, no trencant-se la tradició, el poble imaginari va decorant cada cop més el fet o el personatge, diluint o enllorant la part real fins el punt de convertir en llegenda ço que té arrels en la història.

Vox populi, vox Dei. La maledicció del poble tingué realització, i el poderiu de la sang dels Mataplana era tocant a son terme. És evident — com diu Mn. Parasols, i tothom n'està ben convençut — que la condemna del Comte a la cacera infernal sols té per origen l'exaltació imaginativa de l'autor de la rondalla; mes, duu una lliçó moral en forma artística, i és, per tant, ço que deu ésser. Falsa la cacera, cert; mes, la justícia divina sembla tenir manifestació en la terra. Aquella família que comptà entre els seus al famós trovare Huc i a tants individus que acompanyaren a reis i a comtes en llurs excursions guerreres, assolint-hi honors i sempre intensificant son poder, ha de perdre aquest i aquells. Per tal família el destí fou

inexorable, com la veu del poble, i la baronia, decaiguda en temps d'Arnau, arribà tan mal parada a les mans de son fill Jacme, que hagué d'ésser venuda a la família Pinós (1375).

Deia en Milà i Fontanals que poques tradicions s'havien conservat a Catalunya tan vives i localitzades com la d'*El Comte Arnau*. Efectivament, passen els anys, la tradició va revestint la vida i mort del baró amb circumstàncies esfereïdores que el converteixen en una mena de fúria de l'avèrn, i arriba als temps d'en Milà encara ben palpitant. Els muntanyencs d'aquelles encontrades miraven amb horror una pintura, a Sant Pere de Montgrony, perquè creien que representava al comte tradicional entre les flames de l'infern; passaven persignant-se davant del Gorg dels banyuts, d'on és fama que a mitja nit n'eixia la cavalcada infernal; assenyalaven amb dit supersticiós l'entrada d'una cova que hi ha en el camí de Ribes a Puigcerdà, assegurant que és la comunicació subterrània per on Arnau es dirigia al convent de Sant Joan, i sostenien que en certes ocasions s'hi oïren crits de feres, lladrucs de goços, ais i soroll de cadenes. Entre Ripoll i Campdevàrol, ensenyaven els naturals dels país una casa dita de Parnau o de Parnal, creient que havia pertanyut a l'hèroe de la cançó popular,* i en la primera de les poblacions susdites pretenien posseir una comunicació dels dos monestirs — Ripoll i Sant Joan — per sota terra, la qual volien que hagués servit als amors sacrílegs del comte. De fet, existeix, en la porxada dita de l'abat Vilaregut, una cova que se'n diu del Comte Arnau, on hi hagué un quadre que la gent, tot passant, no oblidaven d'escupir-hi, puix era creença general que representava l'efigie del noble odiat.

Mes, encara que la llegenda parli d'amors sacrílegs, la cançó no en feia esment. Experts coneixedors de les cançons del nostre poble, com en Pelai Briz, afirmen que la darrera estrofa hi fou afegida a les primeries de la centúria passada. És l'estrofa que comença:

«Feu-ne tancà aquella mina, — muller lleal!
feu-ne tancà aquella mina, — viudeta igual!»

* Aquesta creença, negada per Mn. Parassols, encara fou recollida en les obres d'en Milà. Segons el primer, l'escriptura de constitució de la casa Parnal és firmada per *Petrus Arnaldi, pagés*, de manera que resulta una falsetat assenyalar-la com propietat del Comte, i amb més motiu existint runes del castell de Mataplana, vora la capella de Sant Joan de Mataplana, en el terme de Gombreny.

El concepte que la llegenda d'Arnau mereixia a l'historiador de Sant Joan de les Abadesses, era oposat al d'en Milà. Quan Mn. Parassols publicà l'obra en què pretenia «desenganyar al públic de certes faules, que sols tenen per fonaments narracions de velles i balades del país», en Milà digué que era candorós qualificar de falses tals balades, i ho raonava així: «per lo mateix que Mn. Parassols ha descobert del tradicional personatge (Comte Arnau) se véu que la mentida bé tenia fonaments. ¡Quina cosa més significativa la tendre menció de la *viudeta igual*, la *muller lleal* de l'odiat Comte!»

La poesia d'en Milà «A Mn. Pau Parassols», amb fina ironia, posa de relleu l'abim que separava els respectius criteris.

que sols figura en una de les versions, i és l'única que es refereix a les monges del Monestir de Ripoll, avui de les Abadesses.*

Amb tot, i per mor de la tradició, la memòria del Comte ha quedat nuada ferm i per sempre amb la del convent susdit, car la història d'aquest és tan accidentada, que la llegenda la troba ben a posta per a encadenar els fets a grat d'ella.

Entre les abadesses del Monestir de Sant Joan hi hagué (any 950) la filla del nostre comte Sunyer, la qual, segons algunes opinions, és l'abadessa llegendaria. Si fos així serien antitètics els termes de la història i els de la llegenda pertocants a la filla d'en Sunyer. Aquella la fa abadessa per ses virtuts, mentre aquesta la imagina dona de gran hermosura i de costums dubtosos; si els documents ens l'ensenyen abandonant el càrrec per humilitat i ascetisme, la tradició ens la descriu escandalitzant la santa casa amb sa vida llicenciosa i rebent cada nit al galantejador Comte Arnau, arrogant i disbauixat cavaller dels encontorns.

La plàcida i santa figura eixida dels documents històrics és, doncs, enterbolida per la tradició; mes, ambdós conceptes poden harmonitzar-se en el fons per la malfiança en el llenguatge oficial, que, exagerant l'eufemisme, disfrega i, a voltes, fins canvia el ver sentit de les coses. L'abandó del càrrec d'abadessa podria encobrir un càstig a la deshonestitat sacrílega d'Adalaisa, filla d'en Sunyer i viuda d'en Seniofred, comte d'Urgell. Son trasllat posterior a Barcelona, al convent de Sant Pere de les Puelles, també podria respondre al desig de Borrell II, comte aleshores de Barcelona, de tenir aprop sa germana i, així, fer més avinent l'apretar el fre com li calgués.

Emperò, l'Adalaisa tradicional, és la germana de Borrell? No creiem que ningú s'atreveixi a assegurar-ho. En el Monestir de Sant Joan hi hagué monges fins la completa extinció d'ell, encara que a intervals, i les llistes dels noms de les abadesses ens han arribat interrompudes. A més a més, si acceptem que l'anònim creador de la llegenda féu un comte d'un baró, no cal atribuir-li escrúpols que el privessin de convertir una monja en abadessa, si no hagués categoria la religiosa que originà la llegenda.

Sigui el que sigui, i encara que coneguéssim la història de *totes* les abadesses i de *totes* les monges de la casa, i cap encaixés en el motllo que ens dóna la llegenda, res d'això seria obstacle a l'haver-la originada alguna d'elles, car una llegenda no emmotlla a la perfecció un personatge o un fet, sinó que, arrelant-se en ells, es desenrotlla esponerosament; més fantasiosa.

Les llegendes no poden negar-se sistemàticament, malgrat no siguin provades

* El canvi de nom es féu en temps de Jaume I.

Segons en Villanueva, el bon seny sembla indicar que la vila s'anomenà de les Abadesses per haver-hi tingut senyoriu les del Monestir, i no perquè en ell n'hi haguessin algunes ensems, encara que el cas no fóra estrany, puix en alguns monestirs bé reconegueren més d'un abat en ocasions determinades.

A nosaltres se'ns ocorre preguntar: ¿No podria venir l'apelatiu per antonomàsia, indicant l'alta categoria nativa de les abadesses que regiren el Monestir?

amb plenitud per documents històrics. Qui es detingui a rumiar sobres la gènesi de tals treballs populars ho compendrà sense esforç.

En la història del Monestir de Sant Joan, un dels períodes més a posta per a excitar la suspicàcia del poble és aquell durant el qual, entregat als benets de Sant Víctor de Marsella, hi hagué doble convent, és a dir, frares i monges.

Hem de creure que tal convivència havia la força suficient per a crear un estat d'opinió prou dens perquè concrecionés més endavant en cançó. *Les monges de Sant Aymant* fou intitulada, i, considerant la malícia que el poble posà en alguns dels seus esplais lírics, podríem atribuir al títol de la cançó susdita un origen més humil de bon tros que el que altres li atribueixen. Més que una corrupció d'*Amand* (nom del darrer capdill bagaude, occit pels encontorns de Ripoll, i donant nom al lloc, d'on el prengué un monestir) el títol de «Sant Aymant» podria ésser reflexe de la ironia popular, i hom s'aferma en la idea si para esment amb el caient francès del nom i recorda que en el monestir hi hagueren alhora religiosos francesos d'ambdós sexes.

La completa extinció del convent de Sant Joan no arribà fins l'any 1592, data ben propera d'aquella en què eixí la cançó de referència,* i detall que reforça el criteri nostre relatiu a l'origen de la creació popular *Les monges de Sant Aymant*.

També el corrobora no haver-se trobat vestigis d'un monestir amb el nom de «Sant Aymant» i la confusió que es fa sovint entre la llegenda de les monges de la fabulosa casa i la d'*El Comte Arnau*.

Donat el procés de formació de les llegendes, és perfectament concebible que dos elements històrics distanciat se coordinin en un per virtut de la poderosa funció temps. Podríem, doncs, tenir dues llegendes: la d'un cavaller disbauixat i la d'unes monges de vida no gaire edificant, sobreposades al cap d'anys.

Que no pretengui, doncs, un dessecat esperit de crítica històrica, aterrar la llegenda del Comte amb el pes de quatre segles que troba entre un Arnau Roger, baró de Mataplana, i l'Adalaisa, germana del nostre comte Borrell i abadessa del convent de Sant Joan, als quals identifica respectivament amb l'Arnau de la cançó i l'abadessa llegendària.

Al poble i al poeta, o sigui als creadors, els té sense cura l'exactitud dels noms i la diferència de dates, essent del tot comprensible que generacions allunyades dels nostres protagonistes se'ls imaginin situats en un sol pla. Les muntanyes que d'aprop les veiem perfectament distintes, de lluny ens semblen una sola tossa; a una visió llunyana el detall se li esvaneix, lo concret es generalitza, i al fixar-se narrati-

* En el *Llibre d'exercici de jurisdicció de la Vila* (Sant Joan de les Abadesses), s'hi llegeix: «En 7 de Setembre de 1594 Rafel Gironella, procurador general del monestir, abattia vacante, y Geronim Coll, jutge per dit monestir, amonesten amb amenaça de presó a Jaume Roca, dit «lo Cabrit», fadri teixidor natural de Vallfogona, morant en eixa, per les cançons indecents que dicta e trau o compon y a altres ensenya, com la de «Les monjes de Sant Amant» molt infamatoria e falsa...».

vament o literàriament no retrata personatges, sinó que personifica idees o estat d'època.

Preguntava en Milà si la poesia tradicional neixia en el lloc dels fets i si n'era coetània. Creiem que lo primer pot afirmar-se resoltament; mes, que ha de negar-se lo segon. En el lloc i temps d'un succés neix una narració que, més o menys exacte, és la cèl·lula que sols a través del temps pot adquirir la forma definitiva de cançó. Aquesta és una cristallització del sentiment col·lectiu, i una cristallització, per heure lloc netament, ha de passar per depuracions successives i, a més, arribar al punt de saturació deguda.

Entre el fet històric i la cançó que origina han de mitjançar-hi una llarga tanda d'estats de consciència popular. Seria ben interessant seguir-la la formació o evolució tradicional d'una llegenda, i, per veure si ho alcançàvem de la que ens ocupa, havem mirat de cercar-ne alguna cosa en els historiadors antics, els quals, desposseïts del sentit crític d'avui, donaven ampla acollida a la part fantàstica de la història. Dis-sortadament, per nostre intent, no havem sabut trobar-ne rastre. No és que hi manquin al·lusions al Comte Arnau, però la narració ampla de la forma viva de la tradició en l'època respectiva de cada historiador no l'havem vista ni en aquells que es fan ressò de llegendes, tals com del Canigó o de les coves de Ribes, malgrat aquesta sigui lligada amb la de l'Arnau, car alguns l'imaginen sofrint-hi sa condemna.

Un cop la tradició ha laborat una llegenda, de tal manera com els degotims de l'aigua formen les estalactites, i la llegenda ha cristallitzat en cançó, aquesta encara és modificable, imprimint-hi cada època la pròpia modalitat, son ritme característic, i podent arribar a adquirir categoria de mite.

Llegendes i cançons!... inestroncables deus de poesia on van a fecundar son estre els més enlairats poetes. Uns, sols les recullen per a vestir-les a la moda; mes, d'altres fonen l'esperit d'elles al caliu de sa pròpia sentimentalitat, i de la fosa n'ix la representació d'un nou estat de consciència humana per gràcia de què els poetes en són l'altíssima concreció, en són el verb.

I, si n'hi hagués un de poeta amb alenada prou ferma per a desentendre's de tot lo particular que enclogui una cançó o una llegenda i, sublimant-ne lo absolut, la fes comprensiva del pretèrit, del present i del futur, el mite, suprema aspiració poètica, en quedaria format, havent-hi bella representació algun dels més vius, dels eterns caires de la humanitat.

¿Què hi fa que n'hi hagin de cançons i de llegendes que ens arribin amb aires immorals o poc respectuosos per a certes institucions, si són un reflexe viu de la veritat, ja que no còpia fidel, i ens duen una lliçó moral? Tothora és preferible que el poble les hegui per esplai a què el cerqui en les cançons xavacanes i tabernàries d'avui, puix, al capdevall, les institucions que surten malparades de la cançó d'*El Comte Arnau* — per exemple — res poden témer d'ella si han evolucionat d'acord

amb la nota que els dongui el diapasó d'actual civilitat; i, en canvi, tot cantant-les, podem comparar i fruitar la joia de veure com el corrent immodificable del temps millora lentament, però continuament, les condicions socials de l'home.

Heu's aquí la transcendència artística i fins moral de les cançons i llegendes, aquests entreteniments de velles i de criatures, com alguns amb rialleta sornaguera els anomenen.

Les llegendes tradicionals són, com diguérem al començament, el verb dels avant-passats, i, si ens arriba per elles l'essència de llur psiquisme i les característiques de l'ambient en què es formà, en lloc d'esforçar-nos en atuir-les, hauríem de procurar que es mantinguessin vives, ja que, duent-nos vibracions d'èpoques passades, són com bocins ancestrals del cor del nostre poble, i venim obligats a rebre-les amb unció, car han de vivificar-nos, ens han de infundir la saba de la nostra raça.

* * *

Estudiada la figura d'*El Comte Arnau* en la història i la llegenda, és hora de veure'n la projecció literària, car la imaginació dels nostres poetes ha estat esperonada sovint per l'encís de tal hèroe legendari.

Emperò, com sigui que uns sols vestiren la rondalla amb més o menys rics ropatges, i que altres, tot recollint-hi una llavor dramàtica intensíssima — i malgrat la potència vitalitzadora dels intel·lectes que en foren claustre de fecundació, — no ens donaren els bells fruits que era de llei esperar, solament ens fixarem en una de les obres que ha inspirat Arnau: el poema fragmentari d'en Maragall, autor únic que, utilitzant els elements primordials de la llegenda, féu l'esforç d'alçar-la a categoria mítica.

Esforç havem dit, i és una paraula justa, quasi reveladora, ja que pel nostre poeta la llei de vida és l'oscil·lació compresa entre dues notes supremes: AMOR-DOLOR, mitjançant l'ESFORÇ. «L'esforç ve de l'amor i el dolor ve de l'esforç», havia dit l'autor d'*El Comte Arnau* en l'*Elogi de la Poesia*.^{*} Per ço veiem el poeta (AMOR) fixant-se en la crudeltat popular que condemnà al Comte Arnau, i arborant-se en el desig d'aportar son concurs (ESFORÇ) a la redempció del personatge en la memòria humana, deixant-hi l'empremta d'un nou ritme:

«la cançó vella i la nova
no's desassemblen d'un bri,
solsament, segons se canta
fa esgarrià o fa enterní.»

* Els textos d'en Maragall, que s'esmenten en el curs d'aquest estudi, si no s'indica aon pertanyen i no són d'*El Comte Arnau*, seran de l'*Elogi de la Poesia*, o bé dels articles que dedicà a Nietzsche.

I com és en la cançó, que la mala anomenada del Comte es perpetua, el poeta vol que la poesia en sigui la redemptora:

«Cantant, cantant, nasqué l'infamia,
i descantant la redempció.»

Com es farà el miracle? En Maragall no ho sap; segons pròpia confessió havia escrit les dues parts primeres del poema i no veia la forma d'acabar-lo. Però, tenia fe en l'omnipotència de l'amor, en la valor de l'esforç i en la inspiració d'un moment; no necessitava d'altra cosa.

I a fe que en Maragall no havia pas de dir-ho que anava perdut amb son poema; llegir-lo i endevinar-ho, tot és u, puix clarament se'l veu submergit entre un món de boires, i *esforçant-se* per a plasmar una forma en aquell caos. La resistència d'aquest a l'ordenació de les idees segons la pruija poètica de l'autor, determinà en ell una sobretensió que revela totseguit, sols començant la lectura, *lo dolorós de l'esforç* d'en Maragall per a redimir al Comte Arnau.

El procés genèsic del poema s'identifica, doncs, tal com dèiem, amb la llei o ritme vital que concebia l'autor : AMOR, ESFORÇ, DOLOR, la tríada ideal que a son juí serva l'univers enter.

El nostre poeta, en la llegenda d'Arnau, hi troba matèria a posta per a la construcció d'un poema que sintetitzi tota la tragèdia humana, i per a son desenrotllament sembla que adopti les idees centrals de l'estètica de Schlegel.

Comença per pastar el poema amb llevat de tradició «basa material i cos visible de la poesia», segons opinava el capitost del romanticisme teutònic, qui veia en els assumptes tradicionals l'aventatge d'ésser sols una expressió indirecta de la realitat, i, per tant, més fàcilment emmotllables, essent prou dúctils per a permetre l'embelliment del passat humà amb els avenços del present i fins els de l'esdevenidor imaginats pel poeta.

En Maragall aquesta teoria la dugué a la pràctica, i de la tradició d'*El Comte Arnau* va fer-ne un poema de tres parts. En la primera hi reviu el passat, la tradició; en la segona ens pinta el present, estant el Comte en el lloc purificador del desig,* i repetint-nos la cançó tradicional o forma definitiva del record històric en la memòria del poble; en l'última, el poeta sent la frisança de la profecia i porta la solució al conflicte, solució segurament utòpica, però que ens il·lumina les més recòndites pregonesses de l'ànima de l'autor, aquella ànima tan bellament escultrada per ell mateix, *esforçadament*, amb el cisell de l'optimisme.

* Es comú a diverses religions el creure en un estat de l'esperit o de l'ànima mitjancer entre el que hagué a la terra i el que ha d'haver per vida definitiva. El lloc on l'ànima es purifica per l'abusament del desig, abans d'assolir l'estat perfecte i de poder gosar la benhaurança eterna, correspon al que els cristians anomenem Purgatori.

És del futur que ho esperava tot en Maragall, i és del futur que ho esperava tot Schlegel. Aquest creia que la pau moral i intel·lectual de l'home, com les esplendors de l'art, sols depenen de la realització de certes fórmules, i que la poesia ens revelarà aleshores la tradició de l'eternitat embolcallada en símbols espirituals. Ço sembla que intentés en Maragall amb son poema. Procurà sempre polaritzar la visió en un pla de gran generalitat, per a què hi trobéssim una explicació ben alta de les coses, assolint-ho únicament de manera fragmentària. El nostre poeta presum, sospita alguna cosa; mes, va a les palpentes, no pot arribar a concretar en fórmules ni en símbols, tal volta per manca d'una idea filosòfica ben definida.

I és que per mantenir-se a les regions de les idees mares, de les idees eternes, de les idees pures, fretura una serenitat que pot avenir-se — mes, no ho fa sempre — amb el sentiment intens. A en Maragall, Icar de la nostra poesia, se li fongueren les ales abans d'assolir la pura llum; la concepció poemàtica del Comte Arnau restà mig informe, semi-caòtica, aclarida sols desigualment per rafagades de la llum intuitiva del poeta. En Maragall sent intensament, però l'expressió, el verb, li és indòcil; la seva ànima és aixamorada de tota llei de poesia, però els instruments d'exteriorització no li responen; a la poesia «art d'expressió» no hi arribà pas tothora, car, si *La Vaca cega* n'és un prodigi, en canvi *El Comte Arnau* restà inassequible als esforços de l'autor, a qui s'endevina torturat per un *afany d'expressió* sense mida; mes, impotent per a actualitzar tota la seva potencialitat anímica.

Per ço *El Comte Arnau* és un poema essencialment líric en el sentit de *musicable*. Dut en Maragall per la imaginació a regions on la paraula esdevé impotent, la música regnaria en el poema com a senyora i mestressa, i sols això provaria amb evidència que l'autor saltà la clàssica limitació de l'esperit greco-llatí, mediterrani, si en les altres obres no hi fossin també les demostracions a manta.

Lluny de nosaltres creure que no sigui *musicable* la Musa mediterrània; mes, l'essència d'ella imposa tal germanor entre poesia i música, que no hi ha preponderança de l'una sobre de l'altra; la noble coordinació d'ambdós elements no és mai trencada; mentre, en el cas contrari, la música, element més dúctil, salta per sobre de la paraula i l'avassalla, l'ofega; és l'aigua de la torrentada afectiva qui romp sobre dels còdols i els anega. Dintre del *lucidus ordo* la música és bona companya de la poesia; la completa sense suplir-la mai. No així, per exemple, en el *Tristany*, l'obra més genial de Wagner, quan la veu de Branguena devalla del cim de la torre sobre la parella enamorada deixant-se sentir sols com un ressò, humanament articulat, de les veus de la Natura; res precís, quelcom perdut entre el devassall orquestral, quelcom rudimentari; la Natura prenent sentit per l'home, afeixugant-lo amb l'avís del destí que intuitivament sent planar a damunt d'ell. Tampoc res parell a la dolça mort d'Isolda, on la incoherença creixent de la paraula és invadida per la força expressiva de la música, la qual acaba embolcallant-ho tot, paraula i acció, amb un mantell harmònicament lluminós d'efectes inefables.

Si cerquem, doncs, imaginativament, un músic per a continuar l'obra incompleta del nostre poeta, havem de voler-lo amb cor prenyat d'ansies d'infinít, que cregui com Schopenhauer, que la música pot revelar-nos l'ànima universal, perquè «és forma sense matèria».

Essent cert aquest concepte de la música moderna, ella fóra la més encertada i transcendental conquesta de l'home en el terreny metafísic i el poema d'en Maragall freturaria son concurs per a ésser continuadora de l'expressió verbal. «La poesia és la revelació de l'essència per la forma mitjançant la paraula», podríem dir si condenséssim la definició maragalliana, i, essent la música la forma més vagorosa, més indeterminada que concebir-se pugui, ja que «és forma sense matèria», resulta més apta que la paraula per arribar a l'essència de les coses, i, per tant, la seva col·laboració és gaire bé forçosa en els assumptes poètics desenrotllats en formes similars a la del poema maragallià *El Comte Arnau*.*

J. FORNELL

(Acabarà)

* Nosaltres en tenim un de músic, en Felip Pedrell, que no ha temut embestir la tasca feixuga de musicar *El Comte Arnau* d'en Maragall.

És lògic que el mestre dels músics espanyols encertés *La Celestina*. La saba de la tragi-comedia d'en Rojas sembla la pròpia del torrent circulatori-artístic que nodreix l'ànima de l'illustre tortosí; mes, *El Comte Arnau* maragallià és tan allunyat, en condicions estètiques, del drama dels amors de Calixte i Melibea, que reeixir en les dues obres seria l'afirmació absoluta de la universalitat del geni de son autor.

ETIMOLOGÍES IBÈRIQUES

(Continuació)

III

LLUCH, LLUCAR, TO LOOK, LUG-DUNUM, LUGO, LUKENTUM, LUCO, LUGAN,
LUQUE, LE LUC, LUCAU, LUGANSKOÏE

No estarà per demés repetir, encara que no sia necessari, que entenem per etimologies ibèriques, en nostra toponimia, les que s'atancen a un origen pre-romà, sense pretendre precisar la font lingüística a què's poguessin retrotraure. Eixa segona tasca la judiquem superior a nostres forces.

La comparació de dites paraules ab altres consemblants que apareixen en terres de fóra Catalunya, presenta a nostra vista la extensió que pren la vella toponimia, y ensenya de quina manera van acostantse les paraules primitives en los antichs idiomes de bona part d'Europa. Aquestes identitats serviran per establir a son temps deduccions d'importancia, essent avuy fruytosa, per lo resultat final, l'aportació dels materials que facilita lo llenguatge de la nostra vella Iberia.

Lluch es paraula de molts significats en la llengua ibèrica ò catalana. *Sant Lluch* es l'evangelista *Lucas*. Llatinisada en la forma corrent, *lucus* se confondrà ab sa sinònima llatina qu'equival a *bosch*. Pro en lo seu significat autòcton, dintre de nostra toponimia, s'aplica al lloch alterós, dominador ò de bona vista.

Tenim en lo català un verb molt poch usat, *llucar*, ço es, mirar. «¿Que no hi *lluques?*» es locució familiar barcelonina equivalent a «¿Que no hi veus?» Si cerquésim en vells escrits lo verb *llucar*, n'arivaríem a trobar altres aplicacions. De la literatura moderna, sense investigarhi gens, ne consignarem una, treta de relacions dels excursionistes: «*llucar*, en la fosca platxa, el far...»¹

1. *Noticiari mensual de la Secció d'Excursions. Ateneu Enciclopèdich Popular*, 1.ª juliol 1917, nom. 27, p. 22.

Eix verb s'usa entre'ls catalans de la Ribagorça en altra acepció prou diferent, ço es, en la de treure brots les plantes : un *lluch* es un brot.¹

La llengua anglesa té precisament l'importantíssim verb que pronuncia *luch* (*to look*) y que equival a *mirar*.

La comprovació topogràfica de llocs així nomenats ve a donarnos, en moltes ocasions, lo significat de vista esplendent.

La més alta montanya de Mallorca, que's veu ab claretat des de nostre Tibidado y del cim de Sant Geroni de Montserrat, porta l'expressiu nom de *Lluch-major*. *Lluch-alcari* es altre lloch alterós a Deyà (Mallorca).

A Menorca abunden en la toponimia'ls *lluchs* : *Lluch-alarí*, *Lluch-asaldev* (a Alayor) y *Lluch-el-queuba*.²

Lo *lluch* català apar en la forma de *Luc* en la toponimia francesa, y en la de *Luco* ò *Lugo*, en la italiana y castellana. Abans de retreure exemples d'aquestes paraules, convé esbrinar, en los orígens històrichs, altres més intessants proves de sa remota existencia. Certament que n'apareixeran a desdir.

Lug-dunnum, ço es, «lo castell del lluch», apar profusament estesa, com a paraula anteromana. A les Galies ha donat origen a la població de Lyó, comprovantse lo vell poblat al cim de Notre Dame de Fourvières, hont aparegueren runes antiquíssimes al edificarhi la moderna església. *Lug-dunnum Convenarum* fou altra població de les Galies, hont la Edat Mitjana hi edificà lo monestir de Sant Bertran de Cominges. *Lug-dunnum Batavorum* se digué a la ciutat holandesa de Leyden. Aquests exemples semblen predir abundarién los llocs fortificats, qual nom arrancava de la vista esplendorosa del cim hont se bastiren. L'actual *Lug-de* a Westfalia y *Lugo-dor* a *Cerdanya*, semblen amagar altres *Lug-dunnum*.

En formes variades se troba la paraula en nostra Península, durant la dominació romana y com legat de l'època ibèrica. Una d'elles es la ciutat gallega de *Lugo*, romanisada en la forma de *Lucus Augusti* y que s'ha pogut sobrentendre ésser «lo bosch d'August». La situació esplèndida de *Lugo*, en altura dominant, esplayantse la vista a distancia, justifica'l significat ibèrich del verb *llucar* o mirar. Lo pas fonètic de *Lluch* en *Lugo* es en les dues regions hispanes consemblant a la transmutació de la paraula toponímica *Vich*, que a Galicia es també *Vigo*.

Lugu ha aparegut com a marca de fàbrica en certa àmfora trobada a Astigi, conservada a Sevilla. *Trans-lucani* se nomena un pago ò territori que ve escrit en una làpida del temps de Vespasià, trobada en la carretera d'Hispalis a Mèrita.³

Acra Leuca ò tal vegada *Acra Luca*, equival al «castell de Leuca» ò al «*Lug-du-*

1. VÍCTOR OLIVA en *Primer Congrés Internacional de la Llengua Catalana*, 1908, p. 402.

2. *Primer Congrés Internacional de la Llengua Catalana*, 1908, p. 402.

3. HÜBNER : *Corpus inscript.*, nombres 6254 y 1041.

num» de les Galies.¹ Es lo nom antich d'Alacant, que apar ab la forma de *Lecant* en lo cèlebre tractat de pau del wisigoth Teodomir. L'escriuen *Lucentum* los historiadors en la època romana, però aytal nom creurèm podria llegirse *Lukentum*, tenint en compte sa forma anterior de *Leuca* ò *Luca* cartaginesa, y la posterior de la *Lecant* wisigòtica. Ja havèm indicat, en altre treball nostre, quan necessari es rectificar lo valor fonètic assignat a la *c* en algunes paraules ibèriques, senyalant *Baruca* y *Araceli*, y indicant com a possible correspondència de la segona la vall d'*Araquil* (*Araqueli?*).²

Lucos, prop de Montoro, resulta mentat com estació romana en los Vasos Apolinars. *Lucus Asturum*, en la Península Ibèrica, se creu correspongué a Santa Maria de Lugo, prop d'Oviedo.

Lucus Angitiæ era una montanya d'Avezzano (Abruzos, Italia), damunt lo lach Fusin (dessecat en 1875), des d'hont se descubreix bell panorama. Avuy se li diu *Luco* y s'hi conserven murs ciclòpichs, suposantse qu'en la època romana allí s'alçà un temple a la deesa *Angitia*.

Lugu Vallum era l'actual Carlisle, en la Gran Bretanya.

Poden encara recullirse més textos de la Edat Antiga, puix deuen havernhi en major nombre dels ací aplegats, atenant l'extensió que acusa eixa paraula topònica. Per això no'ns pot estranyar qu'en moltes nacions perduri sa existencia en infinitat de llocs moderns. Comencèm per Espanya : *Luco* es a Ubarrundia (Alava); a Terol hi ha *Luco* de Bordon y *Luco* de Giloca (*Gi-luca?*).

Lugones, *Lugás* y *Lugo* de Llanera, són municipis d'Asturias.

Lugan es un lloch del municipi de Vegaquemada (León).

Al sur de la Península Ibèrica apar nostra paraula en la forma *Luque*, en cert municipi de Jaén. *Mas-a-luca* es a Tarragona dit avuy Poble de Masaluca. No devalla de *luque* lo diminutiu *Luquillo*, paraula hispano-antillana que arrenca del segle XVI,³ haventhi a Puerto Rico un poble d'aquest nom.

A França abunda tant ò més que a Espanya. Hi ha vuyt ò dèu municipis que porten lo nom de *Luc* ò *Le Luc*; *Les Lucs-sur-Boulogne* (Vendée); dos municipis dits *Lugan* (al Aveyron y Tarn); *Lugasson* (Gir.); *Lugaut-Retjons* (Land.); *Lugos* (Gir.); *Luglon* (Land.); tres municipis dits *Lugny*, etc.

A Italia hi trobarèm, a més dels abans nomenats : *Lugo*, poblet alterós prop de Verona; montanya de vista esplendent prop de Spoleto (Perugia) y ciutat de 13,000 ànimes cap a Ravena. *Lugo* di Nazza està en la illa de Còrcega; *Lugo* di Vicenza, etc.

1. Erradament han pretès alguns escriptors situar Acra Leuca en la forta roca de Peníscola, suposant significar «penya blanca» (*Geografía General de Valencia. — Provincia de Castellón*, per C. Sarthou y Carreres, p. 155).

2. F. CARRERAS Y CANDI : *El Lenguaje Valenciano*, p. 561, nota 24, en la *Geografía General de Valencia*.

3. *Luquillo* es derivat de *Locuo* que, en vell llenguatge taino (indo-haitià), vol dir lo Deu infinit (R. D. C. *Pequeño diccionario de palabras indo-antillanas*, p. 53, Santo Domingo, 1916).

Lugano en la Suiça italiana, situada en altura de molt bona vista. *Locana*, localitat prop de Turín, en montanya dominant. *Lucca*, ciutat cèlebre en la historia italiana. *Lugagnano*, entre Fiorenzuola y Cremona, etc. En la Toscana, *lucumo*, *lucomo* y *lucmo* equivalien a rey, general ò governador. *Lucco* fou també antich vestit florentí, més tart empleat en les cerimonies, restant la locució familiar *mettersi il lucco*, per dir, posarse lo vestit de cerimonia.

A Hungría hi ha tres ciutats dites *Lugos*.

Luck es a Polonia; *Lucka* a Sajonia-Altenburg; *Luckau* a Brandeburg (Prussia); *Lugau* a Sajonia; *Luckenwalde* a Prussia; *Luga*, prop de Petrograt; *Lugan* y *Luganskoie* al districte de Yekaterinoslaw, *Luganskaia* al districte de Donetz (Russia), etc.

VEREDA, BREDÀ, VERDÚN, PONTEVEDRA, VALLVIDRERA, VIDRERES, VERDA, ÇA VERDERA, VEYREDA, VERET, VERT, VILLAVERDE, CASTROVERDE, VERDEROLA, VEDRUNA, VERAYA, VAYRE, BARADAT, VEDRET, BEDRETTO, FREDERA, FREDÀ, FRET.

No solen posar los diccionaris llatins la paraula *vereda* per no trobarla usada en aquell llenguatge, y sí dos dels seus derivats : *veredarius*, equivalent a correu, y *veredus*, lo cavall de posta. Se senyala la paraula al formarse les nacionalitats en la Edat Mitjana. La trobà Ducange en nostra antiga documentació hispana¹ y la consigna en son glosari, assignantli per significat la via per hont transiten los *veredi*, ò sien los cavallers destinats al servey del correu públich.² Creuria Ducange haver sigut los *veredi* ò *veredarii* los qui donaren nom a la *vereda*? La circumstancia de no publicar altres textos, fòra de tres de Galicia, fa creure que tal vegada s'usaria en nostra Península molt més qu'en altres llocs de la Europa occidental.

En 1611 Covarrubias atribuía a *vereda* lo significat de «camino angosto hollado de bestias caballares». De manera que un camí de cabres no podía ésser una *vereda*, ja que's necessitava hi poguessin passar y ésser *hollado* per animals cavallars.

Los camins per hont transita'l gros bestiar són los més antichs de tots, atrasantse a l'època ibèrica. Ells estan servint, de temps immemorial, per trasladarse al hivern les besties cavallars de la montanya a terra baixa y per ells tornen a pas-

1. Era 829 «Et descendit ubi intrat arrogio que dicent Rubisco in Syle, et concludit per illum arrogium di Rubiscum et pergit per illa que exiit in Donati ad illas Veredas de Mamonela, et pergit per illa Vereda antiqua usque vadit ad terram Tremu». — Era 947 : «Et inde per radicem Litorice, deinde in Almanti, inde per Petraforta, et inde per medium montium que vocitant Meta, deinde per illa Vereda majore, quod discurret de Astorica ad Castrum Litorice.» — Era 1035 : «Que jacent contra parte de Minea, sub illa Vereda, que descendit ad ambas mistas.» Los tres exemples són en documentació de Galicia que publicà lo P. Yepes. (DUCANGE, *Glossarium*, v. VIII, p. 279, ed. 1887.)

2. *Vereda*, segons Ducange, es la «via per quam veredi vadunt» — «*Veredi*, equi publico cursui destinati».

sar al estiu, al pujar altra vegada a montanya. Una reglamentació castellana los hi dóna noms diferents, segons sia la seva amplada : *cañadas* quan tenen 90 vares; *coladas*, si'n tenen 72; *cordeles*, als de 60 vares, y *veredas* als més estrets ò de 45 vares. Existeix certa relació entre aquest darrer nom y lo qu'indica Covarrubias, ja que hu d'aquests camins remaders, reb nom de *vereda*. Per més que, si té una amplada de 45 vares, no li puga es caure l'altra qualitat d'ésser *angosto* segons indica Covarrubias.

Avuy aquests vells camins destinats a pas de bestiar reben noms diferents segons les comarques hont se troben : a Lleyda y a Tarragona, se'ls hi diu *carrerades*; al Maestrat de Montesa (Morella y lloch vehins) se nomenen *assegadors*; a quasi tota la provincia d'Osca, *cabañeras*; en gran part de la de Terol, *paso cabañal*, y en terres castellanès d'Ayora, Requena, Almansa y altres, *vereda*.

Aquesta última acepció coincideix ab lo qu'indica Covarrubias y ab una de les paraules ab què designa'l camí remader la tradicional legislació castellana. Pot això fer suposar que la veritable acepció de *vereda* sia la de camí per lo pas del bestiar. Lo *Diccionario de la Lengua Castellana*, de la Real Academia, també ho diu així, trayentho de la legislació de la Mesta, que li assigna 25 vares d'amplada; però ho diu després de l'acepció de «senda o camino angosto». També es aquest l'únich significat que dóna a dita paraula'l diccionari català de A. Bulbena.

Però lo més remarcable, en lo diccionari castellà, es l'origen que atribueix a *vereda*. Seguint la perjudicial y ilògica rutina de creure que'ls vells llenguatges estan faltats de paraules propries, y sempre han d'emmatllevarles a altres idiomes, la fa originaria del baix llatí *vereda*, y a aquesta del llatí *veredus*, cavall de posta. Perque nostres acadèmichs no parlen de cap llengua ibèrica autòctona, ni indiquen paraules que a ella pogan atañarse y d'ella arrenquin.

A contrarrestar la tendència actual, que fins es depriment per nostra preclara historia antiga, ja que del iberisme sols nos percatèm de conèixerne sa decadencia, van encaminades les presents etimologies. S'imposa rescatar lo llenguatge de la esclavitut en què'l tenim tancat, per rutina ò per apatía, entrant decididament per altres vies, reconeixent sempre y lamentant que nostres coneixements no estiguin a l'altura de l'aspiració noble y patriòtica que açí'ns guia.

Retornant a la paraula *vereda*, convindrà examinarla comprovant son origen toponímich ab la topografia del lloch. Es necessari saber si coincideix l'existencia dels camins de bestiar en localitats que porten aquest nom. Les unes lo duen en sa forma completa, com a *Breda* del Montseny, ò *Veredas* entre Ciudad Real y Cabeza de Buey; altres, en noms semblantment expressius, per més que no sien ben clars, com lo de *Via-brea*, contracció de *Via-vereda* ò carretera *vereda*, que porta una antiga y abolida parroquia del terme de Riells, al Montseny; y també en formes més complicades ò en les quals la paraula apar descomposta, segons dirèm.

Ver-dun al Alt Aragó, entre Jaca y Tiermas, y *Ver-dú* a Lleyda, entre Tàrrega y Ciutadilla, comproven la certitut d'una presumpció, de suposar a abdues pobla-

cions formades per les paraules ibèriques *vereda* (camí de bestiar) y *dunum* (població encastellada ò fortificació). *Verdun* de Jaca se troba en una altura, segons estigueren les poblacions ibèriques, centres comarcals; y per allí hi passa antiquíssim camí remader. Sortint de les dues valls d'Ansó y d'Hecho, per Puente la Reina, los dos camins remaders junts entren en la canal de Verdun,¹ y passen per Biniés, Verdun y Martes, y a dos kilòmetres d'aquesta derrera població, considerantho fi de jornada, hi ha construïts de temps immemorial, uns corrals per repós del bestiar en la *Val de Manzana*. Per *Verdú* de Lleyda passa lo camí remader del Pallars, que, guanyant la serralada del Montsech, atravessa Artesa, Agramunt y Tàrraga.

Derivats de *vereda* són *vedra*, *vedrera*, *verda* y *verdera*. D'aquí les paraules toponímiques *Ponte-vedra*, *Vall-vedrera* ò *Vall-vidrera* (Barcelona), *Vidreves* (Gerona); la plaça *Verda*² de S. Feliu de Pallarols, la collada *Verda* de la serra Caballera, *Palau Ça Verdera* y Sant Salvador *Ça Verdera*, tots quatre llocs dels Pirineus de Gerona, y lo nom de fonts *Verdura*.

Lo poble ha mostrat tendència a transformar *vedrera* en *vidrera*, llatinisant la paraula los notaris mitgevals, com si devallàs de *viria* ò de *viride*.³

Verdera, en la toponimia francesa, s'ha transformat en *La Verdrière*.⁴

Altres formes derivades de *vereda* són *veyreda*, *veyret*, *veret*, *viert* y *vert*. *Veyreda* es lo nom de fonts *Vayreda*; *Veyret* es altre nom consemblant, del qual existeix, en la regió Narbonesa (França), un torrent, lo *rech de Veyret*, immediat al pas de la *Via Domiciana*, que Rouzaud troba en 1032, llatinisat *Vetreto*.⁵ Pla de *Veret* es un port ò collada que atravessa un dels més importants camins d'anar a la vall d'Aran (Lleyda); *Bell-Veret* es a Xàtiva (Valencia) una via important del seu perí-

1. Verdun es encara capitalitat d'una petita comarca dita *Canal de Verdun*, y als originaris de dits pobles los hi diuen *canaleses* ò *canalizo*s, així com als originaris de les vehines valls d'Ansó y Hecho se'ls coneix per *ansotanos* y *chesos*, y als de les més llunyanes valls de Tena y de Gistain, per *tensinos* y *chistavinos*. Una vella copla la ha motivada eix camí remader de Verdun:

«No son sólo los de Ansó
los que pasan la Canal;
también los chesos la pasan
y la vuelven a pasar.»

Vegis l'article que publicarem en *La Vanguardia* del 9 setembre 1917, titulat *Voces topónimicas. Verdún*.

2. L'antiga plaça Verda de S. Feliu de Pallerols reb avuy lo nom del *Prat* y es lo lloch per hont un antich camí de Collsacabra entrava en dita població. Un doc. del 1663 (26 març) diu: «capelle sub invocacione eiusdem virginis Marie de Rosario in *platea virida* presentis ville sancti Felicis de Payerols». (Protocol del notari Joan Deus, vol. 262 dels llibres de S. Feliu de Pallerols, al Arx. de Protocols d'Olot).

3. Copia Ducange lo següent text: «Dedi abbatie Veteris-ville in *Virideria*, in terra que dicitur Rabies, quatuor acras terræ.»

4. BRY: *Les Vigueries en Provence*, p. 46.

5. H. ROUZAUD un *Bulletin de la Commission Archéologique de Narbonne*, v. XIII, any 1914, p. 327.

metre exterior. *Veyre* o *Beyre*, se nomena una població prop d'Olite (Navarra).

Viert es un poblet damunt Banyoles, situat en la part més alta de la conca del Terri (Gerona). A Tarragona hi han los pobles de *Vall-Vert* junt a *Les Piles*, y de *Vila-Vert* entre La Riba y Montblanch, y lo lloch de *Coma-Vert* a un extrem de la Conca de Barberà. Cap dels tres llochs poden significar lo color vert, puix en tal cas, la vall, la vila o la coma, mereixerien lo qualificatiu de *verda*. Altre tant dèu dirse de la *Serra del Vert*, als Pirineus de Solsona (Lleyda).

Vilavert té son homònim a Castella en diferents *Villarverde* (Madrid, Santander, etcètera).¹ *Castroverde* de Cerrato (Valladolid) es altre derivat d'eixa paraula *vereda*, així com *Puebla de Valverde* (Terol) y altres.

De *veredera* se formen los diminutius *verederola* y *verederona*. Del primer pren nom una partida rural, *Verderola ces Clapers*, en lo terme de Palau Ça Verdera, y lo segon origina'l nom *verderuna* ò *Vedruna*, qu'existeix com a masía y com a nom de fonts català.

Veredaya y *veredetum* són altres paraules derivades de *vereda*. Se'n ocupa Rouzaud, conceptuant a la terminal segona, galo-romana. *Veredaria* ò *veredaya* se transforma en *Veraya*, vehinat de Ventalló (Gerona) en la ribera dreita del riu Fluvià. *Varaye* es lloch de França en territori del Cahorsin, transformat en *Vayre* al Bordelès. De *veredetum* devalla'l nom de fonts català *Baradat*; lo lloch de *Vedret* al sur de França; la *Val Bedretto* a Airolo, en los Alps del Simplon, etc.

La *v* inicial pot haverse transformat en *p* en *Pedret* (lloch prop de Berga, junt al Llobregat), y en *Peyret*, immediat a Martorell² (Barcelona). Resulta més racional la transformació de la *v* en *f* indicada per lo narbonés Rouzaud, donantnos de *vereda* y *veret* los noms *freda* y *fret*, com també de *veredera* lo de *fredera*.

La *Fredera's* deya a S. Feliu de Pallarols lo lloch junt a la població, avuy dit Sant Sebastià, per hont passava un vell camí que venia dels Pirineus, y per Banyoles y Santa Pau continuava, passat S. Feliu, cap a la Salut y Vich. Desconeixèm si fou primariament camí remader, quals vies a Catalunya, anys ha qu'han perdut la seva amplaria primitiva. *Fradera* es nom de fonts usual en nostre Principat.

Ab lo qualificatiu de *freda* existeixen en la llengua catalana bastants paraules toponímiques: *Ayguafreda*, *Ciutatfreda* (avuy Mataró), *Esplugafreda*, *Estivafreda*, *Fontfreda*, etc. Al suposar, dits noms, derivats de *vereda*, nos exposèm a greus equivocacions, necessitant ésser escrupulosament comprovats per la toponimia. D'una part perque poden motivarlos l'adjectiu *fret*, tant comú als llochs afectes a baixes temperatures, y d'altra, per corrupció de *freta* o *fracta* (trencada), segons

1. L'antiguitat de Villaverde de Santander ve demostrada en la làpida romana que allí aparegué. (*Boletín de la Real Academia de la Historia*. LXIX, p. 45.)

2. Castell de les roques d'En *Peyret*, se denominen unes runes de Martorell, després del famós pont del Diable, a cosa d'un kilòmetre y mig de la població anant cap a Gelida, hont s'han trobat monedes romanes.

ho mostren *Roca-freda* a una llegua del naixement del Guadiana, transformada en *Roca-frida* al començar lo segle XVI,¹ equivalent a nostra *Prena-feta* ò *Pena-freta* de prop Montblanch, y també a la *Torra-freta* origen d'un llinatge en l'any 1182, que aquí resulta esser *fracturada* ò *trencada*.²

Ayguafreda està en un pas obligat de tots los camins, al Congost, que ajunta la Plana de Vich ab lo Vallès. A *Ciutat-freda* (dita Mataró desde lo segle XIV)³ anaven a parar dues velles vies romanes: la general de la costa del Maresma y la que pujava a Can Bruguera y al Corredor,⁴ que segurament hauria sigut antiga via remadera del Montseny. *Esplugafreda*, prop Sapeira, en la Noguera Ribagorçana, està junt a altra vella via de trànsit dels Pyreneus. *Estivafreda*, en les montanyes de Benasch, segons Font y Torné, està en un lloch per hont «passa l'únich camí practicable que porta al peu del primer llach de Coronas»; que, segurament devia esser també camí remader.⁵

Font-freda, paraula aplicada a mils de fonts, sembla a primera vista que deuriem excloure-la de la significació de *vereda*. Però en la present materia no hi poden haver may regles generals. Un antich camí dels Pyreneus, prop de Darnius, passa per la vall de *Font-freda*, vall atravesada per la riera de *Font-freda*, que neix a la Fou y Carbonils y desaygua a La Muga, passat Sant Llorenç. Dalt de la vall està Sant Miquel de *Font-freda*; no molt lluny d'ella, la capelleta de Carbonils al mig d'un collet y prop de *Can Damont*, paraula qu'indica la *mundada* d'una via, essent equivalent a *Casa d'amunt*.⁶

Per *Palaufret*, prop de Terrassa,⁷ hi transitava vell camí en lo segle XI, en direcció a S. Feliu, ò sia de l'actual Sabadell. Omitim ocuparnos d'altres llochs apellats *fret* de molt antich, per esser exposat a equivocacions prou manifestes.⁸

1. FERNANDO COLON: *Descripción y cosmografía de España*, publicat el en *Boletín de la Real Sociedad Geográfica*. v. LII, p. 507.

2. Any 1182: *Guillelmi de turre freita* (Cartoral dels Templers, f. 97, doc. 236, arx. de S. Joan de Jerusalèm).

3. Any 1299. Un document del arxiu particular de Can Vinardell (Mataró) nomena encara «Santa Maria de Civitate Fretes».

4. Omitim consignar la tercera via romana de Iluro, quals interessants fragments se veuen a la pujada de Parpers (Argentona) per no arrencar dita via propiament, de la ciutat de Mataró, sinó de la vora oposta de la riera d'Argentona, hont avuy encara es dit *Cros*, ço es *cursus*.

5. *Butlletí del Centre Excursionista de Catalunya*, any IX, pl. 81.

6. Es en aquest lloch hont hi ha'l coll del *Noguer*, hont ara parteixen les aygües d'Espanya y de França (*Butlletí del Centre Excursionista de Catalunya*, v. IX, p. 186).

7. Any 17 de Robert. Unes terres a Vilademilans confrontaven: «in strata qui pergit de sancto felicis per palatio fracto usque ad ipso mugiale» (Cartoral de S. Cugat, d. XI). — Any 23 de Carles «in apendicio de castrum terracia in locum quem uocant palatio fracto». (*Liber Antiquitatis Ecclesie Cathedrales*, v. III. f. 142, d. 371).

8. *Buch-fret*, en l'any 997 nomenat *Bugo-fracto* estava al terme de Seva (doc. 1291 del Arxiu Catedral de Vich). *Buch*, segons Balari (*Origenes históricos*, p. 171), es obertura, com *buco* del italià, *bou* ò *bouc* del Llenguadoch, *boquete* del castellà, etc. D'aquí la paraula *boca*, aplicada a la obertura principal del home.

Castell-fret, situat en lo segle IX en lo Comtat de Gerona (*Marca Hispànica*, Apèndix doc. IX), es probable devalli del *fractum*, trencat, de que havèm tractat precedentment.

La paraula *vereda*, desviada de sa aplicació originària, ha pres en la llengua catalana, en nostres temps, lo significat que li atribueix Bulbena y Tusell en son diccionari català, o sia la de viarany, d'hont lo nom *vereder*, aplicat al missatger qui porta una ordre a diferents llocs, a manera de correu.¹ *Breda's* deya durant lo segle XIX, segons Marian Aguiló, la comunicació escrita que lo *vereder* eclesiàstich passava als rectors. Lo propi Aguiló havia recullit del literat Bastús altra significació de *vereder*, ço es, l'individu pertanyent a cert cors de vigilància y correu rural, instalat a Catalunya en lo segle XVIII. No cal confondre'l *vereder* ab lo *verdeguer*.

REBOLL, REBOLLO, REBOLLAR, REBOLLEDO, REBOLLOSA

S'entenen per *rebrolls* (segurament *rebolls* es més ben dit), en algunes comarques catalanes, els brots que surten de les arrels ò soques de determinats arbres després de tallats. Se diferencien dels *rebrotos* en què aquests surten dels tronchs tallats. A València se'ls hi diu *rebolls*.

Es paraula ibèrica, de la que cap similar ofereix lo llatí.

La llengua castellana té la meteixa paraula *rebollo*, qu'equival en algunes ocasions a roure. Així ho diu Trueba ab referència a Santander, afegint ésser *rebollar* sinònim de *roble*.²

Segons Delmàs, en la feligresia de Linares, de la vall d'Arcentales (Encartaciones de Vizcaya), existeix lo barri nomenat *Rebollar*, situat prop del «enorme roble llamado *la Rebolla del Concejo*, bajo cuyas frondosas ramas hay asientos, y una mesa de piedra, donde se congrega el Ayuntamiento.»³

Segons lo distingit escriptor bilbaí Teófilo Guiard, l'accepció més corrent de *rebollo* es la del nostre *rebroll* ab aplicació al roure. Ab la particularitat de què *rebolla*, en la metexa terra *encartada*, té altra significació, això es, la de palet de riera, dientli *pedra rebolla* y també *pedra rebollar* al «canto rodado».

Lo diccionari castellà de l'*Academia de la Lengua* no dóna eixa derrera equivalència, però consigna les de «árbol de la familia de las cupulíferas» y «brote de las raíces del melojo», y suposa venir, nostra ibèrica paraula, del llatí *robur*, roure.

Encara que dues paraules tinguin una arrel comuna, com *roure* y *robur*, tractantse d'objectes no introduhits ab la civilització romana, sinó que los íbers los tenien y nomenaven continuament y desenrotllantse paralelament als llenguatges italiotes, lo de la costa septentrional ibèrica, opinem que tan autòcton pot y deü

1. A. BULBENA : *Diccionari català-francès-castellà*, p. 609.

2. A. de TRUEBA : *Cuentos de color de rosa*, v. III, p. 549 (Madrid, 1900).

3. JUAN E. DELMÁS : *Guía histórico-descriptiva del viajero en el Señorío de Vizcaya* (Bilbao, 1864), p. 507. També's llegeix en Delmàs «...a orillas del Somorrostro en medio de los *rebollares* a la vera de los caminos». (p. 480); «Espesos bosques de *rebollares* le darán sombra» (parlant de Zalla), (p. 488).

esser *roure* en eixa terra nostra, com puga considerarse a *robur* en l'antich *Latium*.

Aiximateix consigna, l'abans dit diccionari castellà, dos derivats de *rebollo*, això es, *rebollar* y *rebolledo*, denotant idea de conjunt. D'un y altre ne trovarèm prous exemples en la toponimia castellana.

Del anterior lèxich acadèmich ne copia textualment totes tres paraules lo *Diccionari de la Llengua Catalana* de Salvat y Companyia, essent així que no hi ha, en la toponimia catalana, exemples de la paraula *Rebolledo* (y si en tot cas de *Rebollet*), emperó hi ha'ls de *Rebollar* y *Rebollosa*. *Rebollar*, està a Catalunya en certa montanya del terme municipal d'Arcavell (Lleyda). *Rebollosa's* diu una masia del terme de Castellvell, en lo municipi d'Olíus (Lleyda).

Ahont se troba *reboll*, usat en diferents sentits, es a Valencia, y d'allí també n'ha eixit un estudi etimològich. Al poble d'Ahín y altres del seu volt, s'emplea lo verb *rebollir* o *rebullir*, significant amonestar. Diuen en dits llocs : «si alle-gasses tart, te *rebulliria* de veres». ¹ En la ciutat de Valencia que nomenen *bollar* (y també *fenyar*) a donar forma redona a la pasta del pa los flequers, *rebollar* significa la acció de tornar per segona vegada a arrodonirla.

Pro hu y altre significat res tenen que veure ab la sua primitiva etimologia; que també en la regió valenciana, com en les demés d'Espanya, resulta equivaldre a una segona forma del roure.

Arrencant sempre de la vella teoria de què les llengües res tenen de propi y que les nostres tot ho han pres del llatí, lo canonge Chabàs, en son interessant estudi de *Rebollet*, dóna un bon aplech de noves, que val la pena de consignar en casi tota integritat, com a complement del present treball. ²

«Significa *Rebollet*, en valenciano, lo que el diminutivo de *reboll*, retoño, refiriéndose a los vástagos o tallos que nacen al pie de cualquier árbol» ... «el nombre en cuestión aparece en el *Repartimiento*, bajo las formas siguientes : en 1240, a 18 de agosto, se concede el castillo y villa de *Reboylen* a Carroz» ... «Estas transcripciones nos hacen ver que los cristianos, al tomar dicho nombre de boca de los árabes, entendieron *Robole* y *Reboylen*, que leyendo conforme a la antigua ortografía catalana, este último nos daría *Rebollen*.» Suposa resultar una tergiversació de *Roboretum*, significant «el sitio poblado de encinas, un encinar, lo que en latín clásico *quercetum*». «Los *Benedictinos*; explicando la palabra *Roboretum* del Du Cange, dicen a este propósito : A consecuencia de estos bosques de encinas, en Normandía y en otras provincias de Francia existen muchos lugares llamados *Rouvre* y *Roubre*, del latino *Robore*, y también *Rovoroy*, *Rouvraye* y *Rouvroye*, de *Roboreto*: de donde resulta que muchas familias nobles que tienen sus castillos en dichas regiones, se llaman *de Rouvrau*, *de la Rouvraye*, etc.»

1. R. HUGUET Y SEGARRA: en *Geografía General de Valencia. Provincia de Castellón*, p. 176.

2. ROCH CHABÁS: *Investigaciones etimológicas*, publicat en *El Archivo*, v. VI, p. 287.

«J. H. d'Arbois de Jubainville en sus *Recherches sur l'origine de la propriété foncière et des noms de lieux habités en France* (p. 625), dice lo siguiente: *Roboretum*, de *robur*, encina roble, es ya un nombre propio de lugar en el *Itinerario de Antonino*. En un diploma merovingio del año 717, este nombre se escribe *Roverito* en acusativo (TARDIF: *Monuments historiques*, p. 42, col. 1.ª), designando un bosque situado cerca de París. En 832 y 862, un *Ruberido* está incluido en la lista de las *villas* pertenecientes a Saint-Denis. *Rubridum*, con pérdida de la vocal medial, se cita en otra parte. En estos ejemplos la *e* primitiva del sufijo está convertida en *i*, pero persiste en *Rovereto*, *Roveredo*, en 814, como aparece escrito en la lista de los colonos de San Víctor de Marsella; *Rouvray* (Yonne) se llamó en ablativo *Roboreto* en dos diplomas carlovingios de 884 y 886; en el *Cartulario de Brionde* (Haute-Loire) se trata en 943 de una *villa quae dicitur Rovereto*. La forma moderna es: 1.º, *Rouvray*, nombre de dos pueblos del departamento de Eure-et-Loire y de otros cinco, etc.; 2.º, hay ocho pueblos de *Rouvroy*... y dos de *Rouvrais*.»

«De este mismo origen tenemos en España innumerables nombres de poblaciones. No hay más que abrir el *Diccionario* de Madoz y encontraremos: *Rebledo*, aldea de Orense; *Reboleira*, en Lugo; *Rebollada*, diez en Oviedo; *Rebollal* en ídem; *Rebollar*, trece en Oviedo, Santander, Segovia, Soria, Cuenca, Burgos, Cáceres y León; *Rebollares*, en Oviedo; *Rebolleda*, en Palencia y Burgo; *Rebolledas*, en esta última, lo mismo que *Rebolledillo*; *Rebolledo*, en Burgos dos y uno en Palencia; *Rebollo*, *Rebollón* y *Rebollosa*, en Oviedo, Segovia, Soria, Lugo y Guadalajara; *Reboreda*, una en Pontevedra, y *Reboredo* cincuenta y uno en Lugo (la antigua *Lucus Augusti* o bosque de Augusto) la mayor parte, los otros en Pontevedra, Orense y Coruña; *Reborido* en Coruña; *Robleda* en Salamanca y Zamora; *Robledar* en Granada; *Robledillo*, en Toledo, Córdoba, Avila, Cáceres, Guadalajara, Lugo, Oviedo, Burgos, Zamora, Jaén, Madrid, Orense, Toledo y Salamanca; y finalmente, *Robredo*, seis veces en Burgos y una en Guadalajara. Aun aquí encontramos la *l* por la *r* en Robledo por Robredo.»

«Ahora bien, ¿qué clase de bosque sería el de Rebollet? Si nos atenemos a la etimología, el *roble*, la *quercus robur* de Linneo; pero es escaso este árbol en el reino de Valencia, al paso que abunda la *quercus ilex*, la encina, y la *quercus coccifera*, la coscoja, arbustillo éste último propio de esta región.»

A més del poble de *Rebollet* (Valencia), existeix en l'antich reyalme conquistat per Jaume I, a la ciutat d'Alacant, una partida rural dita *Rebolledo*, y a Castelló de la Plana ab nom d'*El Rebollo*, un caseriu del municipi de Zucayna y una montanya en lo de Montau, y ab lo nom de *Robol*, altre montanya de Benafigos.

FRANCESCH CARRERAS Y CANDI

(Continuarà.)

BIBLIOTECA

ENTRADA DE LLIBRES DURANT EL TRIMESTRE JULIOL-SETEMBRE 1917

OBRES ADQUIRIDES

- ANGELES (FRAY JUAN DE LOS). — *Obras místicas del M. R. P. ...* Obra preparada por el P. Fray Jaime Sala, franciscano de la provincia de Valencia. Revisada, anotada y precedida de unas ligeras notas biográficas del P. Jaime Sala, por el P. Fray Gregorio Fuentes. Parte 2.ª. *Consideraciones sobre el Cantar de los Cantares de Salomón.* — Madrid, Casa Editorial Bailly-Bailliére. 1917. 1 vol.
- ARCO Y MOLINERO (ANGEL DEL). — *El Museo Diocesano de Tarragona.* Memoria descriptiva por... — Tarragona, Tipografía de Francisco Sagrañes. 1915. 1 follet.
- *La primitiva Catedral de Tarragona. Santa Tecla la Vieja.* Estudio arqueológico por... — Tarragona, Tipografía de Francisco Sagrañes. 1916. 1 follet.
- *Restos artísticos e inscripciones sepulcrales del Monasterio de Poblet.* — Barcelona, Establecimiento Tipográfico de Vives y Susany. 1897. 1 follet.
- ARETINO (PIETRO). — *Il secondo libro delle lettere, a cura di Fausto Nicolini.* Parte seconda. — Bari, Gius. Laterza & Figli. Tipografi-Editori-Libraii. 1916. 1 vol.
- BERGA Y BOIX (JOSEPH). — *Claveta.* — Olot, Estampa de Viuda de N. Planadevall. 1917. 1 vol.
- BRUNET Y BELLET (JOSÉ). — *El Ajedrez.* Investigaciones sobre su origen, por... — Barcelona, L'Avenc, Librería. 1890. 1 vol.
- BRUNIQUER (*Rubriques de*). — *Ceremonial dels magnífichs Consellers y regiment de la Ciutat de Barcelona.* Vol. V. — Barcelona, Impremta d'Henrich i Companyia en Comandita. 1916. 1 vol.
- CERVANTES SAAVEDRA (MIGUEL). — *La Ilustre Fregona,* novela de... Edición crítica por Francisco Rodríguez Marín. — Madrid, Imprenta de la Revista de Archivos, Bibliotecas y Museos. 1917. 1 vol.
- COROMINAS (PEDRO). — *El sentimiento de la riqueza en Castilla.* Conferencias. — Madrid, Publicaciones de la Residencia de Estudiantes. 1917. 1 vol.
- Diccionario de la Administración Española,* por Marcelo Martínez Alcubilla. Tomo VI, vol. I. — Madrid. Administración: Augusto Figueroa. 1917.
- Diccionario de Diccionarios* (Castellano, Latino, Portugués, Francés, Italiano, Catalán, Inglés y Alemán), redactado por el Doctor Arturo Masriera y Colomer. Tomos III y IV. — Barcelona, Montaner y Simón, Editores. 1917. 2 vols.
- Dictionnaire des Antiquités Grecques et Romaines.* 52ème fascicule. — Paris, Librairie Hachette et Ce. 1917. 1 follet.

- ESPLUGUES (P. MIQUEL D³). — *Nostra Senyora de la Mercè*. Estudi de psicologia ètnico-religiosa de Catalunya. — Barcelona, Editorial Ibèrica, J. Pugés, S. en C. 1 vol.
- FOGUET MARSAL (JOSEPH). — *Libre de les costums generals scrites de la insigne Ciutat de Tortosa*. — Tortosa, Imprenta de Querol. 1912. 1 vol.
- GRIERA I GAJA (ANTONI). — *La frontera catalano-aragonesa*. Estudi geogràfic-lingüístic per... Vol. I.^r. — Barcelona, Biblioteca Filològica de l'Institut de la Llengua Catalana. IV. Institut d'Estudis Catalans. 1914.
- HAUSER Y MENET. — *Tapices de la Corona de España*. Reproducción en fototipia de 135 paños por... Texto del Excmo. Sr. Conde Viusto de Valencia de Don Juan. — Madrid, 1903. 2 vols.
- JARDÍ (ENRIC). — *Les doctrines de Georges Sorel*. — Barcelona, La Revista. Tallers de les Arts Gràfiques d'En Joan Comas. 1917. 1 follet.
- Lectura Popular. Biblioteca d'Autors Catalans*. Vol. XIII. (Català, Aguiló, Catasús, Cortils, Rahola, Chavarri, Molas, Santamaría, Soler, Caseponce, Bertran, Millet, Ribera, Roig, Millà, Sanchis, Barallat, Serra.) — Barcelona, Ilustració Catalana.
- MARDEN (ORISON SWETT). — *Paz, poder y abundancia*. Libro de terapéutica mental y paz del ánimo. Poderoso estímulo de la voluntad para lograr abundancia de salud y dicha. Traducción directa del inglés por Federico Climent Terrer. — Barcelona, Librería Parera. 1917. 1 vol.
- MAURA (ANTONIO). — *Treinta y cinco años de vida pública*. Ideas políticas, doctrinas de gobierno y campañas parlamentarias, recopiladas por J. Ruíz-Castillo. — Madrid, Biblioteca Nueva. 1 vol.
- MISTRAL (FREDERIC). — *Mireia*. Poema provençal de... Traducció catalana de Maria Antonia Salvà. — Institut de la Llengua Catalana. 1 vol.
- MURILLO. — *Des meisters gemälde in 287 abbildunngen herausgegeben von August L. Mayer*. — Stuttgart und Berlin, Deutsche Verlags-Anstalt. 1913. 1 vol.
- NICOLAU D'OLWER (L.). — *Literatura Catalana. Perspectiva general*. — Barcelona. La Revista. 1917. 1 vol.
- OLMET (LUIS ANTÓN DE). — *Los grandes españoles. Costa*. — Madrid, 1917. 1 vol.
- PRATI (GIOVANNI). — *Poesie varie, a cura di Olindo Malagodi*. Vol. II. — Bari, Gius. Laterza & Figli, Tipografi-Editori-Libraii. 1916. 1 vol.
- QUEVEDO (FRANCISCO DE). — *Clásicos castellanos. III. Los sueños*. II. Edición y notas de Julio Cejador y Franco. — Madrid, Ediciones de La Lectura. 1917. 1 vol.
- RAMÓN Y CAJAL (S.). — *Recuerdos de mi vida*. Con 180 grabados y muchas fotografías intercaladas en el texto. Tomo II. *Historia de mi labor científica*. — Madrid, Imprenta y Librería de Nicolás Moya. 1917. 1 vol.
- Relazioni degli ambasciatori Veneti al Senato*, a cura di Arnaldo Segarizzi. Vol. III, parte prima è seconda. — Firenze, Bari, Gius. Laterza & Figli, Tipografi-Editori-Libraii. 1916. 2 vols.
- RODIN (L'œuvre de). — *Cinquante-sept statues, portrait de Rodin par Renoir, texte par Gustave Coquiot*. — Paris, Bernheim-Jenna, Éditeur. 1915. 1 vol.
- ROJAS (FRANCISCO DE). — *Clásicos castellanos. Teatro*. Edición y notas de F. Ruíz Morenende. — Madrid, Ediciones de La Lectura. 1917. 1 vol.
- RUBEN DARÍO. — *La Caravana pasa*. Prólogo de Alberto Ghirardo. Obras completas, tomo 1.º. — Madrid, Establecimiento Tipográfico de José Yagües, 1917. 1 vol.
- *Prosas profanas*, Ilustraciones de Enrique Ochoa. Obras completas, tomo 2.º. — Madrid, Establecimiento Tipográfico de José Yagües. 1917. 1 vol.

- RUSIÑOL (SANTIAGO). — *L'auca del senyor Esteve*. Comedia en cinc actes per... — Barcelona, Antoni López, llibreter. 1 vol.
- RUSKIN (JOHN). — *Fors Clavigera*. Letters I. To. XCVI by... — London, George Allen. 1906. 4 vols.
- SAFFIOTTI (F. UMBERTO). — *La misura dell'intelligenza nei fanciulli*. Esame critico delle proposte di misura finora fatte è contributo d'indagini personali. — Roma, Società Romana di Antropologia. 1916. 1 vol.
- VALLMITJANA (JULI). — *De la raça que's perd*. — Barcelona, Antoni López, llibreter. 1 vol.
- VILLENA (SOR ISABEL DE). — *Libre anomenat «Vita Christi»*, compost per..., abadesa de la Trinitat de Valencia, ara novament publicat segons l'edició de l'any 1497, per Miquel y Planas. Vol. II. — Barcelona, 1916.

DONATIUS

- Album de la Guerra. Los Aliados en 1917*. Publicación del Comité de periodistas catalanes para la propaganda aliadófila. — Barcelona. A. Artís, Impresor. 1917. 1 àlbum.
- ANGLADE (JOSEPH). — *En mission à Barcelone*. — Toulouse, Imprimerie et Librairie Edouart Privat. 1917. 1 follet.
- Anuario de la Sociedad Económica Barcelonesa de Amigos del País. 1916*. — Barcelona, Sobs. López Robert y C.^a, Impresores. 1 vol.
- Asociación de Periodistas de Barcelona*. — *El periodismo por los periodistas*. Ciclo de conferencias periodísticas organizado por la Asociación de Periodistas de Barcelona. — Barcelona, Tipografía La Académica, Serra Hnos. y Russell. 1 vol.
- Associació Protectora de l'Ensenyança Catalana*. — *Memoria de l'any MCMXVI*. — Barcelona, Impremta La Renaixensa. 1 follet.
- Ayuntamiento de Mahón. Contaduría*. — *Memorias respectivas a los años 1914 y 1915*. — Tipografía Mahonesa. 2 vols.
- BLANCHE (JACQUES-ÉMILE). — *Cahiers d'un artiste*. Deuxième série : Novembre 1914-Juin 1915. Troisième série : Suite du printemps à Paris, été en Normandie : Août-Novembre 1915. — Paris, Émile-Paul Frères, Éditeurs. 1916-17. 2 vols.
- Butlletí de la Biblioteca de Catalunya*. Any III, núm. 6. — Barcelona, Institut d'Estudis Catalans. 1916. 1 vol.
- CALAME (PAUL). — *A travers les ruines de la Belgique. Quinze jours sur les bois de l'Iser*. — Lausanne, Librairie J. Rouge et Ce. 1917. 1 follet.
- Cámara de Comercio y Navegación de Barcelona*. — *Memoria de los trabajos realizados durante el año 1916*. — Barcelona, Talleres de Artes Gráficas. 1 vol.
- CAMBÓ (FRANCESSC). — *L'acció privada en la vigorització de la Economia Catalana*. — Barcelona, Impremta Galve. 1917. 1 follet.
- Cardinal (Le) Mercier contre les Barbares*. Lettres, mandements, protestations du Primat de Belgique pendant l'occupation allemande, etc., etc. — Paris, Bloud et Gay, Éditeurs. 1917. 1 follet.
- CARNER (JOSEP). — *Els Fruits Saborosos*. Poesies. — Barcelona, J. Horta. 1916. 1 follet.
- COSTA (ANGEL G.). — *Revista del Archivo General Administrativo*, o Colección de documentos para servir al estudio de la historia de la República Oriental del Uruguay, patrocinada por el Gobierno y dirigida por el Director del Archivo... — Montevideo, Impremta Artística de Juan J. Dornaleche. 1917. 1 vol.

- Dominicos en el Extremo Oriente (Los). Provincia del Santísimo Rosario de Filipinas, etc., etc.* — Barcelona, Industrias Gráficas, Seix y Barral Hermanos, S. A., 1916. 1 vol.
- ESSEN (LÉON VAN DER). — *L'invasion allemande en Belgique.* — Paris, Librairie Payot et Ce. 1917. 1 vol.
- Fonds du Roi Albert. — Habitations pour les Belges sans abri.* — Lille-Paris-Bruxelles. J. E. Grossens. 1917. 1 follet.
- GAUTHIER (TÉOPHILE). — *Émaux et Camées.* Édition définitive ornée d'une eau-forte par J. Jacquemart. — Paris, Bibliothèque Charpentier. 1913. 1 vol.
- GAUTHIEZ (PIERRE). — *Dante.* Essai sur sa vie, d'après l'œuvre et les documents. Ouvrage orné de 12 planches hors texte. — Paris, Librairie Renouard. H. Laurens, Éditeur. 1908. 1 vol.
- GUANYABÉNS (E.). — *Trasplantades.* Poesies franceses contemporanies. Traducció de... Pròleg-estudi den J. Pérez-Jorba. — Barcelona, Biblioteca Popular de L'Avenç. 1910. 1 vol.
- GUERRA (JUAN CARLOS DE). — *Indice de las genealogías y pruebas que se custodian en el Archivo General de la Casa de Juntas de Guernica,* por ... — San Sebastián, Imprenta y Encuadernación de F. Baroja e Hijos. 1913. 1 follet.
- Héroes del Caney (Los). En memoria y honor de...* — Madrid, Establecimiento Tipográfico de Jaime Ratés. 1917. 1 follet.
- Himnes Homèrics.* — Traducció en vers de Joan Maragall. — Barcelona, Publicació de l'Institut de la Llengua Catalana. 1 vol.
- HORACE. — *Traduction nouvelle par Leconte de Lisle.* — Paris, Alphonse Lemerre, Éditeur. 1 vol.
- Infants i flors* (poesies). — Barcelona, Tallers de les Arts Gràfiques de Joan Comas. MCMXVII. 1 follet.
- Institut de Cultura i Biblioteca Popular per la Dona.* — *Memoria-Programa 1917-1918.* — Barcelona. 1 follet.
- Institut d'Estudis Catalans.* — *Ortografia Catalana segons el sistema adoptat per l'...* — Barcelona, 1917. 1 follet.
- JARDÍ (ENRIC). — *Les doctrines de Georges Sorel.* — Barcelona, La Revista. Tallers de les Arts Gràfiques d'En Joan Comas. 1917. 1 follet.
- Jocs Florals de la societat «La Alianza».* Poble Nou, 10 setembre 1916. — Barcelona, Tipografia La Moderna. 1 vol.
- KEATS (JOHN). — *Lettres à Fanny Brawne.* Traduites par M. L. des Garets. — Paris, Éditions de la «Nouvelle Revue Française». 1912. 1 vol.
- *Poèmes et Poésies.* Traduction précédée d'une étude par Paul Gallimard. — Paris, «Mercure de France». 1917. 1 vol.
- LASARTE (JOSÉ M.^a DE). — *El nuevo abastecimiento municipal de aguas de la ciudad de Los Angeles (California).* Conferencia. — Barcelona, Imprenta de la Casa de Caridad. 1917. 1 follet.
- LÓPEZ PICÓ (J. M.). — *Intermezzo galant.* Poesies de... — Barcelona, Viuda de J. Cunill. 1910. 1 vol.
- *Paraules.* Poesies de... Op. VII. — Barcelona, Impremta de F. X. Altés. 1916. 1 vol.
- *Cants i al·legories.* Op. VIII. — Barcelona, Impremta de F. X. Altés. 1917. 1 vol.
- MASSART (JEAN). — *La Presse clandestine dans la Belgique occupée.* — Paris-Nancy. Berger-Lebrault, Libraires Éditeurs. 1917. 1 vol.
- MELCIOR FARRÉ (VÍCTOR). — *La filantropía contra el delito y la «Casa del Niño» de Buenos Aires* — La Semana Médica. Imp. de Obras de E. Spinelli. 1917. 1 follet.

- MERCIER (CARDENAL). — *Per crucem ad lucem*. Cartas pastorales, discursos, alocuciones, etc. Prefacio de Monseñor A. Baudrillart. — París-Barcelona. Editores Bloud y Gay. 1 vol.
- MIQUEL Y PLANAS (R.). — *Histories d'altre temps*. Viatge al Purgatori de Sant Patrici. Visions de Tundal y de Trictelm. Viatge d'En Pere Porter a l'Infern. Textes autèntichs publicats en vista dels manuscrits y de les edicions primitives per... — Barcelona, 1917. 1 vol.
- MONTANER (JOAQUÍN). — *Poemas immediatos*. — Barcelona, Imprenta de Francisco Altés y Alabart. 1916. 1 vol.
- MORÉAS (JEAN). — *Les Stances*. Avec un portrait de l'auteur par A. de la Gandara. — Paris, Mercure de France, 1914. 1 vol.
- *Poèmes et Sylves* (1886-1896). *Le Pèlerin passionné. Enone au clair visage. Eriphyle sylves*. — Paris, Société du Mercure de France. 1917. 1 vol.
- Municipalité de Barcelone*. — *Exposition d'Art Français. Catalogue Illustré*. — 1917, Bar. 1 vol.
- PASSELECQ (FERNAND). — *Y a-t-il une nation Belge?* — Le Havre, Imprimerie du Havre-Éclair. 1917. 1 follet.
- RIBA (CARLES). — *Nocions de literatura llatina per...* Minerva. Col·lecció popular dels coneixements indispensables, editada pel Consell de Pedagogia de la Diputació de Barcelona. Volum 8. — Barcelona, Impremta Catalonia. Dipòsit general : Bonavia & Duran. 1 follet.
- RIMBAUD (ARTHUR). — *Les Illuminations*. — Paris, «Mercure de France», 1914. 1 vol.
- RODRÍGUEZ MÉNDEZ (RAFAEL). — *Necrología del académico numerario Dr. Luis Comenge Ferrer, secretario perpetuo de la Corporación*. — Barcelona, Imprenta de Joaquín Horta. 1917. 1 follet.
- *Necrología del Dr. Luis Comenge y Ferrer*, escrita y leída por el académico Dr. D. ... en la R. A. de M. y C. de Barcelona. — Barcelona, Tipografía La Académica, de Serra Hnos. y Russell. 1917. 1 vol.
- SEDÓ (LLUÍS). — *La llei d'industries i la producció espanyola*. — Barcelona, Impremta Galve. 1917. 1 follet.
- SEGALÀ I ESTALELLA (LLUÍS). — *Frases famoses, per...* Minerva. Col·lecció popular dels coneixements indispensables, editada pel Consell de Pedagogia de la Diputació de Barcelona. Volum 17. — Barcelona, L'Avenç. Dipòsit general : Bonavia & Duran. 1 follet.
- SOCIAS ALDAPE (J.). — *Nihil*. Rapsodias de... — Madrid, 1917. 1 vol.
- SPIRE (ANDRÉ). — *Et j'ai voulu la paix*. — London. The Egoist. 1916. 1 follet.
- VALERA (JUAN). — *Miscelánea*. Tomo 2.º. Obras completas XLVI. — Madrid, Imprenta Alemana. 1917. 1 vol.
- VARGAS VILA (J. M.). — *Sombras de àguilas*. — Barcelona, Ramón Sopena, Editor. 1 vol.
- VERDAGUER (JACINTO). — *Canigó*. Adaptació a la escena, en tres actes, d'En Josep Carner. — Barcelona. Llibrería Científico-Literaria de Josep Agustí. 1 vol.
- VIDAL (LUIS MARIANO). — *Memorias de la Real Sociedad Española de Historia Natural : Edad geológica de los liguitos de Selva y Binisalem (Mallorca), y descripción de algunas especies fósiles*. — Madrid, Museo Nacional de Ciencias Naturales. 1917. 1 follet.
- ZARANDIETA (ENRIQUE), y ANGUERA DE SOJO (JORGE). — *De criminalidad juvenil*, por los Doctores... Prólogo de José Verdes Montenegro. — Madrid, Mundo Penal, 1917. 1 vol.
- ZÁRATE (RODRIGO). — *España y América*. Proyecciones y problemas derivados de la guerra, por el capitán... del ejército peruano. — Madrid, Casa Editorial Calleja. 1917. 1 vol.
- ZARDOYA Y MORERA (JAIME). — *Materiales modernos y estudio comparativo entre los sistemas de pozos asépticos Mouras y los sépticos Bezault*. — Madrid, Imprenta del Memorial de Ingenieros del Ejército. 1917. 1 follet.

CRÒNICA

Essent dia festiu el primer de juliol d'enguany, s'efectuà'l 30 de juny la sessió reglamentaria per a elecció de nou President de l'ATENEU BARCELONÈS. Don Miquel S. Oliver fou elegit per aclamació de tots els presents.

Abans de cloures la sessió, a proposta del Sr. Casades y Gramatxes, s'acordà per unanimitat un fervent vot de gracies al President sortint, fentse constar en acta que D. Joseph M.^o Roca, «per son talent, ses qualitats de caràcter y els serveys prestats a l'ATENEU, comptarà sempre ab l'agrahiment d'aquesta corporació y ab l'amistat afectuosa dels que han tingut a honra ésser sos companys.»

En un sopar íntim, ab el qual el Dr. Roca fou obsequiat en la *Maison Dorée* poch dies després, va testimoniarse una vegada més la gratitut dels ateneístes presents envers el català integèrrim, model de cavallers y d'amichs, que tan acreeador s'ha fet al respecte de tothom, y que tan bon recort deixa a l'ATENEU de sa gestió presidencial.

El nou President, D. Miquel S. Oliver, prengué possessió del càrrech en sessió reglamentaria de 3 de juliol, rebent ab tal motiu vives mostres de simpatía dels que coneixen la intensa obra de cultura per ell sostinguda, ja de tants anys, dintre d'aquesta casa.

*

Ab ocasió de la mort de l'eximi historiador gironí En Francesch Monsalvatje y Fossas, ocorreguda el 30 de juny últim, s'envià a la familia del finat el següent ofici:

«La Junta directiva de l'ATENEU BARCELONÈS, dolorosament afectada per la mort de vostre ilustre espòs D. Francesch Monsalvatje y Fossas, acordà, en sessió d'ahir, transmètreus, per mediació meva, la viva expressió de son condol.

«Al complir tan honrosa com trista comanda prop de vós y de vostra honorable familia, no cauré en la pretensió banal de infóndreus una resignació que a nosaltres mateixos ens manca en aquests moments de dolorosa sorpresa y d'amarga proba. El millor conhort, senyora, hem de trobarlo tots en l'amor y en l'admiració que sentim pel finat y per ses obres; en el recort de ses altes virtuts, de son seny claríssim, de sa vida tota d'intens y meritíssim treball.

«Tinguèu per segur que dins l'ATENEU BARCELONÈS, institució eminentment catalana, serà perdurable la memoria de qui, ab ses lluminoses investigacions, desvetllà l'esperit d'una Catalunya que semblava morta, per a ensenyança y edificació dels vivents.

«Déu vos guardi molts anys.

«Barcelona, 4 de juliol de 1917.

«El President, *Miquel S. Oliver*.

«Sra. D.ª Virginia Iglesias, viuda de Monsalvatje.»

*

El trimestre de 1.^r de juliol a 30 de setembre ha transcorregut en plenes vacances, celebrantse solament, el dia 1.^r de juliol, una sessió necrològica a la memoria de Lluís Zamenhoff, a càrrech de varis elements esperantistes que havien sollicitat a aquest efecte la sala d'actes de l'ATENEU; y, el 10 del mateix mes, una conferencia a càrrech de D. Pere Henríquez Ureña sobre'l tema : *José Enrique Rodó*.

*

En sessió de 27 d'octubre de 1916, la Junta directiva de l'ATENEU acordà estudiar la creació d'un distintiu d'aquesta entitat, per a l'individu que, ocasionalment, la representi en algun acte ab caràcter oficial.

Encarregat el projecte a l'argenteria de Masriera Germans, y acceptat pels senyors de la Junta el croquis fet per dits orfebres, se disposà que, de conformitat ab el mateix, fos confeccionada la insignia, la qual ha estat ja entregada a l'ATENEU a últims del mes de setembre, guardantse baix la responsabilitat de la Secretaria.

Per tant, en tota ocasió en que la Junta ho acordi, la Secretaria farà entrega del distintiu a l'individu designat, del domicili del qual el manarà recollir a l'endemà d'haversen fet ús.

MINISTERIO DE CULTURA

